

Bilimin çok büyük önem kazandığı, teknolojinin baş döndüren bir hızla geliştiği çağımızda bilim yönelmek, en büyük yatırımları bu sahada yapmak, sağlıklı düşünmenin ve modern çağın gereğidir. Bu sebeple bilimin her alanında canlılık kazanmamız, buna paralel olarak da bilim tarihini iyi öğrenmemiz gerekirken, maalesef kütüphanelerimizi dolduran, bilim tarihimize ışık tutan değerli eserleri tanıyamıyor, içindeki bilgi hazinelerinden yeteri kadar faydalanamıyoruz.

Günümüzde bilim ve teknolojiyi ellerinde bulunduran süper güçler, ne yazık ki, bunu bir silâh, bir ideoloji olarak kullandıkları, geliştirdikleri, insanları nükleer silâhlarla ve reaktörlerle tehdit ettikleri, tabiiatı sorumsuzca tahrip ettikleri kirlettikleri gibi, bir önceki dönemlerde de bilimin tarafsızlığını ve evrenselliğini görmezlikten gelmişlerdir. Özellikle bilim tarihinde büyük haksızlıklar yapmışlar ve bilimi kendilerine mal etmeye çalışmışlardır. Oysa bilim, şu ya da bu milletin ürünü değil, bilâkis bütün bir insanlığın göz nurunun ve alınterinin karşılığıdır. Bugünkü seviyeye gelmesinde İskenderiye, Atina, Bergama, Roma şehirlerinin yanısıra Bağdat, Basra, Buhara, Kahire, Kurtuba, Semerkant, Bursa, Konya ve İstanbul'un da kendine göre ağırlığı ve yeri vardır.

Gerçekten de, Türk ve yabancı bilim tarihçilerinin objektif olarak kaleme alınmış eserlerine baktığımızda, en başta Eski Mısır ve Mezopotamya'yı görürüz. M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren de bu temsilciliği üstlenen Eski Yunanlılar olmuştur. Ancak bu temsilcilik M.Ö. 3. yüzyıla kadar sürer. Bu tarihten sonra Helenistik çağ başlar ve M.Ö.30 yılında Romalıların Mısır'ı almalarına kadar devam eder. Mısır'ın zaptedilmesi ile birlikte Roma, önemli bir bilim merkezi haline gelir. Ancak, zamanla, bilimsel düşüncenin yerini, sihir ve büyü alır. Neticede 476 yılında Roma çağı da kapanır ve Avrupa karanlık bir çağa girer. Bu tarihlerden sonra bilimin temsilciliğini sırasıyla Abbasiler, Selçuklular ve Osmanlılar üstlenmişler; bilimsel çalışmaya tazelik, canlılık ve hız kazandırarak 17. yüzyıla kadar genişletip yaşatmışlardır.

* Bilim ve Teknik Dergisi Uzman Yrd.

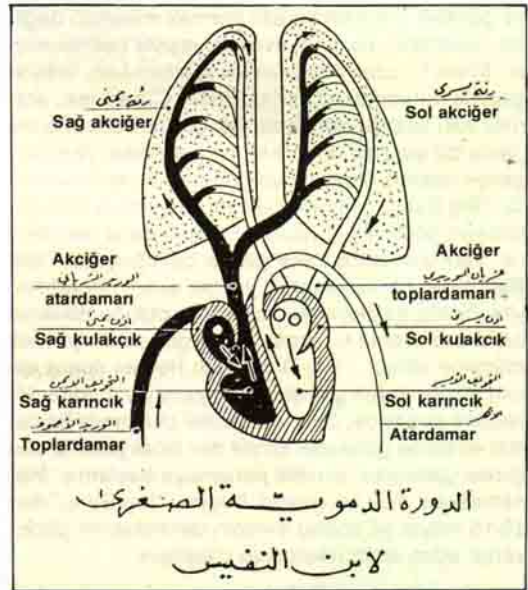
17. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa, Türk-İslâm dünyasının bu üstünlüğünden faydalanmak ve ondan hız almak için zamanın bilim dili olan Arapça eserleri yoğun bir şekilde tercüme etmeye başladılar. Böylece modern bilimin tarihi akışını günümüze kadar sürdürdüler.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, tarih boyunca hemen her medeniyet, "bilim öncüleri"nden halkalar oluşturmuş ve bunları birbirlerine ekleyerek, bilim zincirini insanın yaratılışından günümüze kadar kesintisiz getirmişlerdir. Ancak üzülerek belirtelim ki, bilim tarihimizin tozlu sayfalarını karıştırdığımızda, bu altın zincirin halkalarından birçoğunun unutulduğunu, unutturulduğunu ya da daha düşük ayarlı halkalarla değiştirildiğini görürüz.

Bu yazımızda üzerindeki zaman ve ihmal tozunu silip sizlere tanıtmaya çalıştığımız İbnü'n-Nefis de dünya tıp tarihinde ilk kez küçük kan dolaşımını bulup, anatomi bilimine sarsıntılar doğuran altın halkalardan sadece biridir.

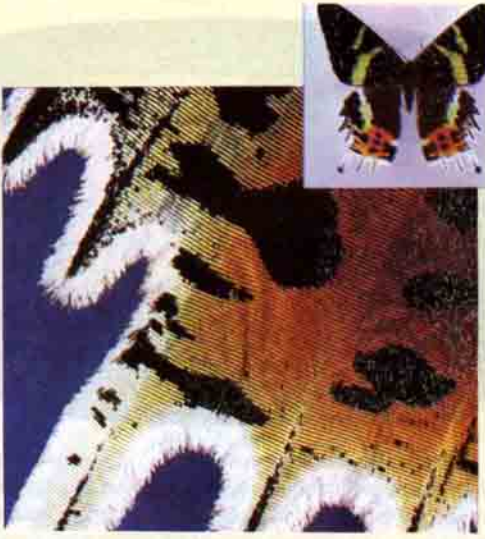
İBNÜ'N - NEFİS

Selçuklu döneminin en büyük tıp merkezlerinden olan Şam'daki Nureddin Hastanesi'nde tıp ve diğer ilimleri tahsil eden, daha sonra orada hoca olarak ders veren İbnü'n-Nefis, kesin olmamakla birlikte 1210 yılında Şam'da doğdu. "El-Bimâristânü'n Nürî" diye de anılan bu ünlü tıp merkezinde ilk derslerini Muhazzibu'd-din Abdurrahim bin Ali'den aldı. Bu zat, Bağdat'tan Suriye'ye nakledilmiş olan "İbnü't-Tilmiz Mektebi"nde yetmişmiş ve kendi de pek çok sayıda öğrenci yetiştirmişti.

İbnü'n-Nefis'in küçük kan dolaşımını gösteren şekil.

FOTOĞRAFIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Geçen sayıda yayınladığımız resim, yanda gör-
düğünüz gibi, güzel bir kelebeğin kanatlarının bü-
yütülmüş halidir.

Bu sayımızda, çok önemli organlarımızdan bi-
rinin yüzeyinin büyütülmüş resmini görmektesiniz.
Bakalım bilebilecek misiniz?

İbnü'n-Nefis, tıptan başka dilbilgisi, gramer, mantık ve fıkıh da tahsil etti. Daha sonra dönemin önemli bilim merkezlerinden biri olan Kahire'ye gidip, oraya yerleşti ve Mısır'da "tabiplerin reisi" anlamına gelen "Reisü'l-Etibba" ünvanını aldı. Burada Reisü'l-Etibbalık ederken, zengin kütüphanesini Kahire'deki Kalavun Hastanesi'ne vakfetti ve 1288 yılında birçok ilmi eser yanında, aralarında William Harvey (1628) ve Malpigi'den (1661) önce 'kapiler sistemi'ni keşfeden İbnü'l-Quff'un da bulunduğu birçok öğrencisini geride bırakarak, hayata gözlerini yumdu.

Eserlerinin pek çoğunu, hiçbir kitabın yardımına ihtiyaç duymadan yazdığı söylenen İbnü'n-Nefis, her şeyden evvel orijinal bir düşünceye ve engin bir bilgiye sahipti. Tıp sahasında kaleme aldığı, ancak tamamlamadığı en büyük eseri "Kitabu'ş-Şamili fi't-Tıbb"dan zamanımıza hiçbir bilgi ulaşmamıştır. Göz hekimliğine dair yazdığı mühim eseri "Kitabu'l-Muhazzab fil-Kuhl"un nüshası ise, Vatikan Kütüphanesi'ndedir. Ancak İbnü'n-Nefis'in bütün eserleri arasında en çok tanınan ve yayılan, İbn-i Sina'nın Anatomisi'ne şerh olarak yazdığı "Şerh-i Teşrihü'l-Kanun" isimli eseridir. Bu eserinde İbnü'n-Nefis, Michael Servetus ve Colombo'dan yaklaşık 300 yıl önce 13. yüzyılda ilk defa akciğer kan dolaşımını tespit etmiş ve şu görüşleri ileri sürmüştür:

"Kan, sağ karıncıkta süzüldüğü zaman (ki bu zarındır), hayat kaynağı bulunan sol karıncığa geçer. Bu iki karıncık arasında geçiş yoktur. Kalbin tabiatı icabı, bir cismi sertlik vardır. Bazı düşünürlerin dediği gibi, ne görünür bir geçiş, ne de Galen'in inandığı gibi, kanın akışını sağlayacak olan gizli bir geçiştir. Zıddına, kalbin gözenekleri ve mesanesi kapalı ve kalındır. Fakat bu kanın, temizlendikten sonra, akciğer toplar daman yoluyla akciğer torbacıklarına geçmesi gerekir ve orada hava ile karşılaşarak, kan, en son damlasına kadar temizlenir. Daha sonra hayatın devamını sağla-

mak için havayla temizlenen kan, akciğer atar damarıyla kalbin sol kalaklığına geçer..."

İspanyol bilim adamı Michael Servetus'un, İslâm Tibbi ve Galen'in teorileri ile meşgul olması ve akciğer kan dolaşımını keşf eden İbnü'n-Nefis'in bu eserinin Madrid'deki Escorial Kütüphanesi'nde bulunması, onun İbnü'n-Nefis'ten faydalandığını gösterir bir durum arz etmektedir. Ankara Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü profesörlerinden Dr. Feridun Uzluk'un İstanbul Üniversitesi 1952 tarihli Tıp Fakültesi Mecmuası'nın 1. sayısında yer alan yazısı da bunu açıklığa kavuşturur mahiyettedir.

Michael Servetus'un, kitabındaki bu iddia yüzünden Calvinist'ler tarafından muhakeme edilerek 27.1.1553'te 998 kitabıyla birlikte ve zındıklıkla itham olunarak İsviçre'nin Cenevre şehrinde diri diri yakıldığını belirten Prof.Dr. Uzluk, ilk akciğer kan dolaşımı buluşunun'da gerçekte İbnü'n-Nefis'e ait olduğunu aynı makalede şu satırlarla ortaya koyuyor: "Michael Servetus'un İspanyali oluşu, o sıralarda daha birçok Arapça bilenlerin orada bulunuşu, kültür itibarıyla Şam'daki eserlerin İspanya'ya gelişi, Michael Servetus'un Arapça bildiğini, İbnü'n-Nefis'in, Şerh-i Teşrihü'l Kanun-ı İbn-i Sina'sını okuduğunu, orada gördüğü bu mühim fikri, kendi nokta-ı nazar imiş gibi Hıristiyan dinine ait bir kitaba koyduğunu bana kuvvetle hatırlatıyor; bunun üzerinde durmak lâzımdır.

O halde Avrupa tıp tarihçilerinin Michael Servetus'a verdikleri küçük deverenı bulma şerefi, Yunan müelliflerinin âdeti olan kaynağı haber vermeme usulünün devamından bir yanlışlıktır."

Sonuç olarak başta da belirttiğimiz gibi, insanlık tarihi kadar geniş ve hudutsuz olan bilim tarihinde, bu tür yanlışlıklar kasıtlı ya da kasıtsız günümüze dek olagelmıştır. Bu yüzden bilimin tarihsel gelişimi incelenirken, Prof.Dr. Uzluk'un da belirttiği gibi bu nokta daima hatırdan tutulmalıdır. □